

Дорогі друзі, читачі й колеги! Вельмишановне товариство!

Організатори попросили мене сказати цьогорічному фестивалеві слово на привітання, за що їм від мене сердечна дяка: вперше в житті я відчула себе так, ніби маю вітати корабель, що прибуває в порт.

Це бентежне відчуття, бозна-звідки знайоме, як із забутих фільмів чи снів: ти стоїш на причалі, вітер з моря куйовдить тобі волосся, за спиною в тебе грає (для повноти картини) духовий оркестр, хвилюється юрба, - а в бухту входить корабель, і це завжди одне з найпрекрасніших видовищ на світі, - на палубі рух і метушня, гримить ланцюг, падає якір, викидаються трапи - і все, чим вантажено судно й чому екіпаж (тобто, фестивальний оргкомітет) присвятив безсонні ночі й море труду, щоб доставити в пункт призначення, нарешті виноситься з кают і трюмів на публіку - стає **видимим**.

Українці – морська нація, і, очевидно, цей образ ховався в мене десь у прошивці колективного несвідомого, щоб активізуватися саме тепер і тут, в Одесі. Бо Одеса - це безумовно магічне місто: місто-полукровка, місто-суржик, як усі середземноморські міста, від Касабланки до Стамбула. В її сонних жилах змішалася кров Великого Князівства Литовського й Генуезької республіки, Кримського ханства й Запорізької Січі, плюс іще з півдесятка нині щезлих державних утворень різного ступеня давности й міфологізованости, - а такі міста, як високородні красуні, продовжують чарувати навіть тоді, коли від давньої вроди лишаяються хіба зморшки й руїни, - з тої простої причини, що вони **невичерпні**. Концентрація історій на квадратний кілометр тут завжди перевищує людську здатність їх розказати. Одеса ж – як і Україна загалом - на додачу ще й майже ціле останнє століття була позбавлена можливости говорити про себе всіма своїми природними голосами, - замість питомої для цих берегів культурної поліфонії їй силоміць нав'язувано було монодію, і тепер накопичений у міжчасі обсяг нерозказаного дражнить її, наче ті невидимі рештки Хаджибейського замку, який, за переказом, лежить на глибині двох метрів десь у центрі під Приморським бульваром, мов скарб під підлогою старого дому. Не далі як місяць тому газети сповістили, ніби завдяки георадару вдалося нарешті достеменно визначити його розташування, і в Одесі з новою силою спалахнули дискусії про те, чи починати відлік історії міста від руйнування замку (тоді воно виходить зовсім молоденьке, 200-літнє), чи від першої літописної згадки (тоді воно одразу стає 600-літнім), а чи, може, взагалі від будування замку (тоді замок таки треба викопати й встановити точний вік). При всій сюрреалістичності сюжету (чи багато знайдеться в Європі міст, котрі не знали б напевно, скільки їм років, двісті чи шістьсот?..), годі заперечити, що в ньому є акурат та магія, яка не залишить байдужим жодного письменника: це вже література *in fluenti*, в процесі творення, де Одеса – одночасно і герой, і автор, що сам вирішує, яким бути героєві. А саме такий стан **незавершеної міфотворчости** й робить місто ідеальним поживним бульйоном для літератури – незалежно від того, скільки письменників тут народилося і скільки звідси виїхало.

І я можу зрозуміти, чому найновіший – виданий торік – роман про Одесу, авторства молодого одесита Івана Козленка, називається, за епіграфом із В.Берроуза, «Танжер», і чому в ньому наші часи злипаються з розстріляними 1920-ми, з тодішнім «українським Голлівудом» - Одеською кінофабрикою, на якій працювали несправедливо забуті генії та автори інших, також несправедливо забутих одеських романів: тому, що в музеї Одеської кіностудії про них усіх, кого свого часу Радянська влада була визнала політично неблагонадійними, не згадують і досі, і їхні безтілесні тіні марно шарудять у цьому просторі, прикидаючись платановим листям під ногами. Отож у текст, який виявляється до них

відкритим, вони з готовністю вдираються одразу цілою юрбою, поспішаючи висловитися за всі десятиліття мовчання, збиваючи тексту дихання, рвучи плівку, вимагаючи приміток, - і творячи таким чином чи то римейк 1920-х, а чи те, що в майбутньому зможе стати «новим одеським стилем», наразі ж якнайкраще передає власне отой стан *незавершеної міфотворчості...*

І в мене, хоч ні з якої сторони й не одеситки, також є тут «свої тіні» - ті мої літературні попередники, яких я тепер уявляю за своєю спиною у вигляді святково збудженої юрби, що зустрічає в Одеському порту наш фестивальный корабель. 100 років тому, весною 1918-го, тут гуляв із мамою, роздивляючись новенькі прапори на кораблях українського флоту, 7-літній син помічника мічмана, згодом письменник по-своєму трагічної долі, дарма що радянський лауреат і орденосець, - Михайло Стельмах. Після поразки Української Народної Республіки й приходу більшовиків родина Стельмахів утекла з Одеси в глибинку, прикинулася селянською, і з цією прибраною біографією письменник весь вік і прожив, - а в 1970-ті, коли хвиля репресій проти української інтелігенції загрожувала так само викинути в глибинку, тільки вже з Києва, моїх батьків, він використав усі свої лауреатські повноваження, щоб порятувати нашу родину, і саме йому я завдячую й першою передмовою до моїх, іще дитячих, віршів, і першими публікаціями, - і подумки виструнчуюсь, відчуваючи тут за собою Стельмахову присутність: знаю, що він був би несказанно втішений бачити своє рідне місто - портом приписки міжнародного письменницького десанту...

А трохи раніше, 105 років тому, по Ланжерону востаннє прогулювалась, у білому капелюсі й чорних мереживних мітенках (збереглося фото), мабуть, найбільш «середземноморська» за групою крови письменниця 20-го століття - моя улюблена Леся Українка, в чій життєвій біографії Одеса, щоправда, так і лишилася нереалізованим проектом (один час вона сподівалася стати редакторкою місцевої газети «Южные записки» і всерйоз обдумувала переїзд сюди разом із чоловіком), але в її текстах, завжди обернених лицем до моря, уважний читач впізнає й запах тутешніх акацій, і Хаджибейський лиман, і шабський виноград, і навіть знамениті катакомби, куди вона спускалася з одеськими друзями, - римські катакомби, в яких переховуються героїні її драм з історії раннього християнства, почалися, без сумніву, звідси, з одеських... Хто, як не вона, наша велика «європеїзаторка», котра в своїх драмах і поемах переписала з жіночої точки зору всю базову європейську міфологію, від Троянської війни (в «Кассандрі») до лицарського циклу й легенди про Дон Жуана («в «Камінному господарі»), могла б більше порадіти з того, що місто, в якому вона ще юною дівчиною складала плани перекладу західних літератур на заборонену українську і сама перекладала з подругами Мопассана, Гауптмана й Леконта де Ліля, - от уже четвертий рік поспіль гостить фестиваль нових сучасників, що представляють 12 літератур світу?..

А от іще одна постать: того самого 1913-го року востаннє дивився тут на море один із багатолітніх «стовпів» одеського книгарства Михайло Комаров, видавець, критик і бібліограф, власник унікальної україністичної бібліотеки, яку він заповів Одесі, тільки що Одеса її зберегти вже не змогла - як не змогла зберегти навіть його могили (Друге християнське кладовище, на якому його поховали, було знищено більшовиками, а з усієї великої родини Комарових, з семи дітей вижив тільки один син, який після першого заслання, не чекаючи продовження, втік аж у Таджикистан). Імені Комарових, попри численні громадські петиції, на мапі Одеси не з'явилося й донині, але в моїй юрбі вони всі махають руками, радісно вітаючи наш корабель: красуня перекладачка Маргарита-Гретхен із чоловіком, професором мінералогії Одеського університету, розумниця Люба, що скінчила в Сорбонні медицину, захистила докторську й безслідно зникла в 1937-му, Галя, талановита поетеса й також перекладачка, зникла в 1938-му, і той самий Богдан, видатний ботанік, єдиний, хто вмер своєю смертю, доживши до старості, але так і не отримавши за життя ні реабілітації, ні дозволу повернутися в Україну, - всі вони замолоду працювали над тим, щоб

зробити Україну повноправним учасником міжкультурного діалогу, за це й були призначені на знищення, і тому, безвідносно до того, що їхнє повернення додому так затяглося, - сьогодні і їхнє свято також...

До чого я це все розповідаю? Мені чимало доводиться їздити по літературних фестивалях різного формату, і я бачу, як поступово наростає на всіх широтах сумнів щодо ефективності самої цієї форми побутування літератури – щодо фестивалю як культурної інституції. Воно й зрозуміло: дедалі більше людей здає собі справу, що живемо в час розгоряння нової світової війни, - її можна, звичайно, не помічати, переконавши себе, ніби вона «десь далеко» - в Грузії, в Сирії, в Україні, а «з нами нічого подібного трапитися не може», - але дитячі заклинання проти реальності добрі до пори, до часу, а бути дорослим – це, зокрема, означає й розуміти, що з кожним, без винятку, може трапитися все, що вже траплялося з кимось іншим. І тут неминуче виникає питання, а що ж може (могла) в цих умовах зробити культура, і чому вона не підготувала людство до тої реальності, яка зараз припікає нам у п'яти, мов глухо бурмочуча поверхня вулкана, - а відтак і неприємна підозра, чи нас, часом, не одурено - чи не тішилися ми були по нішах своїх фестивалів, як діти в манежику, розумними бесідами та добрими винами, творячи круг себе те, що в соцмережах зветься «бульбашками фільтрів», поки за межами наших ніш цілі нації спочатку масово переставали читати, а відтак голосували за настільки відвертих шахраїв, що справді важко повірити, як таке могло трапитись із нами, такими красивими й розумними?..

Нещодавно від моїх польських друзів, котрі вже не перший рік не можуть оговтатись від власне такого жорстокого пробудження, я почула рішучий вирок – мовляв, усі ці фестивалі ні до чого, якщо немає системних урядових програм з промоції читання. Але досвід моєї країни інший. Я походжу з культури, яка за всю модерну й постмодерну добу навряд чи набере в календарі, сукупно, хоча б десяток років системної державної підтримки і яка натомість покоління за поколінням вчилася виживати *в обхід і всупереч* усім урядовим програмам, оскільки ці програми більшість історичного часу були вицілені проти неї. Парадоксальним чином, саме сьогодні, в умовах глобальної кризи, це виявляється дуже непоганою школою Realpolitik (роби що можеш, і будь що буде!), і не випадково нинішня російсько-українська війна на всій «мирній» території країни обернулася сплеском культурної активності й просто-таки гарячковим пожвавленням фестивального життя. Українці звикли, що кожна доступна форма комунікації – а годі заперечувати, що літературний фестиваль має на меті саме комунікацію, - є сама собою благо, свого роду зернятко Майдану, бо там, де збираються люди, об'єднані спільними цінностями, влада шахраїв закінчується. - і тільки там, з обміну живими людськими енергіями, має шанс народитися щось нове. Тож ми не просто фестивалимо – ми розбудовуємо в суспільстві горизонтальні зв'язки поза наявними інституціями: інвестуємо в майбутнє.

Тому я не можу не поаплодувати, з цілого серця, тій блискучій німецько-швейцарській культурологічній інтуїції, з якої кілька років тому зродилась ідея - щороку привозити на українське чорноморське узбережжя красивий, добірний корабель світової літератури. Цей корабель потрібен Одесі. І навпаки - Одеса потрібна цьому кораблю.

Нехай щастить!